

Openingstekst: Van de liefde

Moge liefde mijn element zijn.
Dat ik liefde adem,
in en uit.
Dat liefde mij omringt,
dat liefde mij draagt
zoals de rivier de zalm
en een moeder haar kind.

Moge liefde mijn aarde zijn
en ik haar boom.
Dat zij bruisend in mij stroomt,
mij bloeien doet,

mijn vruchten oogst
en als de winterstorm woedt
mij met een witte deken troost.

Moge liefde mij
doen branden
als een vuur in de nacht,
mij verschroeien, verteren,
mij leren ontberen -
tot wat zij van mij wil
aan het licht is gebracht.

Uit: Hein Stufkens: Waarvoor ik dien. Gebeden gedichten

Lezing:

Fragmenten uit Lucas

Uit hoofdstuk 8

8,1. Kort daarop begon hij rond te trekken van stad tot stad en dorp tot dorp om het goede nieuws over het koninkrijk van God te verkondigen. De twaalf vergezelden hem, 2. en ook enkele vrouwen die van boze geesten en ziekten genezen waren: Maria uit Magdala, bij wie zeven demonen waren uitgedreven, 3. Johanna, de vrouw van Chusas, de rentmeester van Herodes, en Susanna – en nog tal van anderen, die uit hun eigen middelen voor hen zorgden.

Uit hoofdstuk 23

23, 44-45. Rond het middaguur werd het donker in het hele land doordat de zon verduisterde. De duisternis hield drie uur aan. Toen scheurde het voorhangsel van de tempel doormidden. 23, 49. Alle mensen die Jezus gekend hadden, waren op een afstand blijven staan, ook de vrouwen die hem vanuit Galilea gevolgd waren en alles hadden zien gebeuren.

Uit hoofdstuk 24

24, 9. Ze keerden terug van het graf en gingen aan de elf en aan alle anderen vertellen wat er was gebeurd. 10. De vrouwen die het graf bezochten, waren Maria uit Magdala, Johanna, Maria de moeder van Jakobus, en nog enkele andere vrouwen die hen vergezelden. Ze vertelden de apostelen wat er was gebeurd, 11. maar die vonden het maar kletspraat en geloofden hen niet.

Johannes 20, 15-18

15. 'Waarom huil je?' vroeg Jezus. 'Wie zoek je?' Maria dacht dat het de tuinman was en zei 'Als u hem hebt weggehaald, vertel me dan waar u hem hebt neergelegd, dan kan ik hem meenemen.'

16. Jezus zei tegen haar: 'Maria!' Ze draaide zich om en zei: 'Rabboeni!' (Dat betekent 'meester'.)

17. 'Houd me niet vast,' zei Jezus. 'Ik ben nog niet opgestegen naar de Vader. Ga naar mijn

broeders en zusters en zeg tegen hen dat ik opstijg naar mijn Vader, die ook jullie Vader is, naar mijn God, die ook jullie God is.' 18. Maria uit Magdala ging naar de leerlingen en zei tegen hen: 'Ik heb de Heer gezien!' En ze vertelde alles wat hij tegen haar gezegd had.

Overweging

Toen ik vorige week zondag aankondigde dat ik het vandaag zou gaan hebben over Maria Magdalena spraken na afloop van de viering diverse mensen mij aan met tips voor informatie over Maria Magdalena. Dat is wel kenmerkend voor Maria Magdalena, er is een overvloed aan boeken over haar geschreven. Dat het afgelopen woensdag 22 juli de feestdag van Maria Magdalena was, zorgde er ook nog eens voor dat er op diverse manieren aandacht aan haar besteed werd. Zij is dan ook een fascinerende Bijbelse vrouw. En kennelijk zo fascinerend dat er nog steeds boeken over haar verschijnen. Ik heb een greep in mijn boekenkast gedaan en kwam daar een diversiteit aan publicaties over haar tegen. Veel geromantiseerde verhalen, die haar op diverse plekken in de wereld positioneren. Vooral Frankrijk wordt veel genoemd en daar zijn vele kerken aan haar gewijd. Vooral het bedevaartsoord Vézelay en de prachtige Madeleine boven op een berg. De wandeltocht door het straatje naar boven geeft al een gevoel van een beetje pelgrim zijn. Naast deze geromantiseerde verhalen heb ik ook een aantal boeken over het gnostische 'Evangelie volgens Maria Magdalena'. Gnostische geschriften zijn nooit in een officiële canon van Bijbelboeken terecht gekomen. De officiële lezing is dat ze te weinig om Jezus draaien. Maar een andere reden wordt vaker geopperd. Over innerlijke kennis heb je als kerk weinig macht. De voor het onderzoek naar de gnosis zo belangrijke professor Gilles Quispel had het altijd over: kennis des hartes. Uit de fragmenten die gevonden zijn van het gnostische evangelie volgens Maria (Magdalena) blijkt dat zij een bijzondere relatie met Jezus heeft gehad.

In mijn kast staan ook twee proefschriften: eentje van Esther de Boer, feministisch theoloog, getiteld: 'Maria Magdalena. De mythe voorbij. Op zoek naar wie zij werkelijk was' en een van Bram Rossano: 'Maria Magdalena. Een vrouw met vele gezichten'. Hij heeft vooral onderzoek gedaan naar hoe Maria Magdalena in de geschiedenis afgebeeld is.

Uit die veelheid aan informatie, vooral geïnspireerd door Esther de Boer, een kleine greep rond de vraag: wie was Maria Magdalena?

Wat allereerst opvalt, is dat zij aangeduid wordt met haar plaats van herkomst. Dat is ongebruikelijk. Veelal zijn Bijbelse vrouwen de zus van, de dochter van, de moeder van, maar niet met vermelding van plaatsnaam, tenzij in afgeleide betekenis. Maria Magdalena wordt in haar naam verbonden met de plaats waar zij vandaan kwam: Magdala. Magdala was verhoudingsgewijs een grote plaats waar veel culturen samenkwamen. Uit opgravingen blijkt dat het ook een welvarende stad was. Magdala lag heel gunstig ten opzichte van belangrijke handelswegen en zal een levendige handel gehad hebben. Er zal visindustrie geweest zijn, de grond was vruchtbaar en er werd vermoedelijk ook stof geleverd. Maar het was ook de tijd van de Romeinse bezetting én opstanden daar tegen. Het zal dus ook een onrustige stad geweest zijn. De sfeer waarin Maria Magdalena opgroeide, was een handelsstad op een internationale route, waar mensen van allerlei godsdiensten en gewoonten elkaar op de markt ontmoetten. Het was een tolerante stad, waarin zowel de joodse als de hellenistische cultuur aanwezig waren. Maria Magdalena was geen dorpsmeisje. Ze groeide op temidden van een diversiteit aan culturen.

Over Maria Magdalena zelf is niet zo veel bekend. De Bijbel geeft weinig informatie, maar wat er staat is wel van groot belang. Zowel bij Matteüs, Marcus als Johannes wordt haar naam pas voor het eerst bij het kruis genoemd. Alleen Lucas noemt haar eerder als een van de vrouwen die Jezus volgden, hebben we net van Irene kunnen horen. En zij is impliciet aanwezig bij het kruis.

‘Toen het rond het middaguur donker werd in het hele land waren alle mensen die Jezus gekend hadden op een afstand blijven staan, ook de vrouwen die hem vanuit Galilea gevolgd waren en alles hadden ziengebeuren.’

De namen van die toen aanwezige vrouwen worden pas duidelijk als de vrouwen na een bezoek aan het lege graf de apostelen vertellen wat zij gezien hebben. Dit wordt afgedaan als ‘kletspraat’. Het is vooral Johannes die haar een belangrijke rol geeft als de eerste getuige van de verrijzenis (20, 11-18).

De vier evangelienschrijvers geven elk hun eigen beeld van Maria Magdalena. Waar ze in overeenstemmen, is dat ze haar alle vier Maria de Magdaleense noemen. Ze zien haar alle vier als een van de volgelingen van Jezus en zij laten haar vooral een rol spelen bij de kruisiging, graflegging en opstanding van Jezus. Maar al met al vertellen ze maar heel weinig. Uit de Bijbelverhalen wordt niet duidelijk of Maria Magdalena tot de kleine groep permanente volgelingen van Jezus hoorde of dat zij zich voor kortere periodes aansloot. Ook wordt niet duidelijk welke rol zij vervulde, maar als de groep vrouwelijke volgelingen genoemd wordt, wordt wel de naam van Maria Magdalena altijd als eerste genoemd.

Esther de Boer komt in haar proefschrift tot de conclusie dat het aannemelijk is dat Maria Magdalena, samen met een groepje vrouwen, tot het kleine permanente groepje volgelingen gehoord heeft. Bij de vier evangelisten is nergens te lezen dat Jezus anders met vrouwen omging dan met mannen. Vrouwen zouden dus heel goed tot de kleine kring van discipelen gehoord kunnen hebben. Het is vooral Elisabeth Schüssler Fiorenza geweest, Christine noemde haar onlangs ook al, die de term ‘discipelschap van gelijken’ geïntroduceerd heeft. Volgens Schüssler kán er in het begin van de Jezusbeweging geen verschil zijn gemaakt tussen de mannelijke en de vrouwelijke discipelen. Zij waren samen leerlingen van die ene leraar en samen broeders en zusters van Jezus. Het Koninkrijk van God dat Jezus predikte, was zonder twijfel gelijkelijk voor iedereen bedoeld. Deze actieve rol van vrouwen ging echter wel in tegen het ideaalbeeld van de vrouw als huisvrouw en moeder in latere tijden en wellicht daarom schrijven de evangelisten er wat verhuullend over. Om het christendom geaccepteerd te krijgen in de omringende samenleving werd er veel ingeleverd op de aanvankelijke idealen. Dat de vrouwen toch genoemd worden, is omdat zij belangrijke getuigen zijn van de opstanding. Wat er precies gebeurd is, weten we niet, maar unaniem vrouwen als getuigen van de opstanding beschrijven, is niet betekenisloos. Zeker niet tegen de achtergrond van het tijdsbeeld en de heersende man/vrouw-verhoudingen. Hoewel alle vier de evangelisten schrijven dat er vrouwen aanwezig waren, is de enige náám die zij alle vier noemen Maria Magdalena. Een vrouw dus als kroongetuige!

Veel beeldvorming rond Maria Magdalena is pas in de vijfde en de zesde eeuw ontstaan en dan vooral in het westers christendom. Ze werd daar vereenzelvigd met de boetvaardige zondares, de vrouw die Jezus zalfde, er zouden haar zeven demonen zijn uitgedreven en ze wordt genoemd als de eerste getuige van de verrezen Jezus. Er werden nogal wat Bijbelse vrouwen verweven met Maria Magdalena. Dat is in de oosterse traditie nooit gebeurd. Een aantal kerkvaders uit de oosterse traditie beschrijven haar uitdrukkelijk als discipel en apostel. Pas na het Tweede Vaticaans Concilie, bij de herziening van de heiligenkalender in 1969, kwam er bij haar naam te staan dat haar dag 22 juli ‘slechts van toepassing is op degene aan wie Christus na de opstanding verscheen en geenszins op de zuster van de H. Martha, noch op de zondares aan wie de Heer de zonden vergaf’.

De vraag is altijd geweest of al die Bijbelse gegevens wel zo op één persoon van toepassing mochten worden verklaard. Om van die verschillende vrouwen tot één vrouw te komen, werden teksten uit het ene evangelie gebruikt om vragen te beantwoorden die door een ander evangelie

opgeroepen werden. Maar de context en de doelgroep van het ene evangelie was niet die van het andere. Het is bovendien maar de vraag of de zeven boze geesten als zonden bestempeld mogen worden en het is letterlijk ver gezocht om Maria, de zus van Martha, die in Bethanië vlakbij Jeruzalem woonde, gelijk te stellen aan de Maria die in Magdala aan het meer van Galilea woonde.

Die aanpassing in de Heiligenkalender heeft op de beeldvorming over Maria Magdalena echter geen invloed gehad. Vooral het beeld van Maria Magdalena als de boetvaardige zondares is hardnekkig. In de iconografie herken je haar altijd aan de lange haren en het vaasje. Dit is het meest geïndoctrineerde beeld van Maria Magdalena. Vermoedelijk omdat de kerk in de aanpassing om geaccepteerd te worden steeds patriarchaler werd en een vrouw op zo'n belangrijke plek lastig was te accepteren. Maar die beeldvorming was niet onschuldig. Daar hebben we ook de Magdalenakloosters en Magdalenahuizen aan te danken. Gemeenschappen waar vrouwen terecht kwamen die ongehuwd zwanger gemaakt waren en die verplicht hard moesten werken in de wasserijen van de Magdalena kloosters. Daar is een aantal jaar geleden een schokkende op waarheid berustende film over gemaakt. Hier zijn we ver weg van de apostel der apostelen, zoals Maria Magdalena nu officieel genoemd wordt.

Die kleinmaking en wegduwing van vrouwen in kerken heeft veel leed veroorzaakt en doet dat nog steeds. Ik haal hoop uit, nu al de tweede paus, die heel rustigjes vrouwen op belangrijke beleidsplekken benoemt en een Anglicaanse kerk waar een vrouw tot aartsbisschop is benoemd. Zoals de overleden feministisch theoloog Catharina Halkes ooit zei: de Geest waait waar Zij wil!

Slottekst

Maria van Magdala, vrouw van formaat
die tot het laatst bij het kruis is gebleven,
heeft als de eerste het teken begrepen
dat leven met liefde en recht niet vergaat.

Ze is door het licht van de morgen geraakt.
Vrij van verdriet en van angst kon ze zeggen
dat wie de kruiden bij de doden blijft leggen
een zouteloos beeld van de levende maakt.

Getrouw aan de vriend die haar kende bij naam
heeft ze besloten tot opstaan en spreken.
Wij, die op weg zijn, herkennen het teken.
Maria van Magdala, vrouw van formaat.

Tekst: Gonny Luijpers-de Man. Op muziek gezet door: Josephine Boevé
Uit Eva's lied-twee

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl

